

MIŠELJ IN VERNAR

ING. STANKO DIMNIK

Mišelj (2350 m) in Vernar (2225 m), čuvarja nad Velim poljem, si mežikata prek te visoke planšarije in s Triglavom v ozadju dajeta svoj poudarek panorami, edinstveni pod Triglavom. Oba vrhova pa sta preblizu Triglava, da bi ju poleg viharjev in gamsov obiskovalo tudi še kaj planinskih popotnikov. Toda njuni imeni ostajata vendarle v spominu skoraj vsakemu planincu, tako posebni sta, nenavaden prizvok, nekakšen tuj glas imata, posebno še Vernar.

Kajpak sta imeni povzročili že dosti ugibanja in pisanja in zadnji, ki se je lotil imena Vernar, dr. Henrik Tuma, v Imenoslovju Julijskih Alp leta 1929, ga je kar prekrstil v VIRNAR, češ, ime so mu mogli dati samo pastirji s planine spodaj po izvirku v Vernarjevem vznožju. Tuma je namreč pojasnjeval naša gorska imena v prepričanju, da so vsa nastala iz slovenskih ust. Tako preoblikovano ime pa se ni prijelo, ostalo je pri Vernarju.

Kaže, da sta obe imeni, Mišelj in Vernar, zelo stari, da sta predсловski in da bom bližje resnici z domnevo, da sta prišli do Slovencev po ustnem izročilu rodov skozi tisočletno preteklost. Namreč, pred leti sem našel¹ v starem zemljevidu Tirolske z leta 1604 zapisano ime Gross Verner v Ötztalski alpski skupini nad znamenito dolino v Vintschgau, nekdanjim vstopom v Notranji Norik. Sicer v starem zemljevidu ni jasno razvidno, mar velja zapis Gross Verner za današnje ime ledenika Gepatsch Ferner ali za vrh nad njim Vernagt Spitze (3431 m). Pri tem sem se spomnil, da pravijo Nemci ledeniku v splošnem Gletscher, v alpskem svetu pa je zanj živ tudi še izraz Ferner in celo tudi Firner. Vsa ta imena so iz osnov Vern-, oziroma Fern, in so na Tirolskem v zvezi z ledeniki. Tudi naš Vernar ni daleč od Zelenega snega, ledenika pod vrhom Triglava, nekoč pa se je ta ledenik celo izlival v Krmo mimo Vernarjevih obronkov!

Nato sem precej let razmišljal o Mišelju in Vernarju, katero ljudstvo ju je utegnilo krstiti? In kdaj? V kateri dobi zgodovinstva? In kakšen smisel bi utegnila imeti imenska povezanost z ledenikom? Stikal sem po prodih, zapuščini Triglavskega ledenika, napenjal misli v davne čase prvobitnega železarstva, prisluhnil govorici starih geografskih imen in – nemara bo le nekako tako prav, kot poskušam v temle spisu razložiti. Lahko, da bodo poklicni strokovnjaki še kaj več dognali, nemara tudi popravljali, a v glavnem ne more biti dosti drugače.

* * *

Alpe so bile obljudene že pred tisočletji, lahko si mislimo, da prav zgodaj, kajti miroljubna ljudstva z dokajšnjo stopnjo civilizacije in kulture, toda brez prave vneme za vojskovanje, so se umikala v gorovje pred ropanjem, ubijanjem in lovom na sužnje. Nasilje. Taka previdna ljudstva, oziroma njihov bolj ogroženi del, so bila pri alpska ljudstva Ligurov, Etruščanov, Galov, Vendov in nemara še drugih.

Potem jim je v zavetju gora teklo življenje v miru; nastajala so gorska selišča, steze in tudi tovorniška pota, da so mogli kramarji barantati pridelke in izdelke gorjanov za žito, olje in drugo, kar jim je manjkalo v gorah, a jim je bilo za življenje potrebno. Tedaj so v Alpah nastajala geografska imena vrhov, dolin, krajev, kajti potrebna so jim bila za razvid v pokrajini, torej kot kažipot, pa tudi kot opozorila na preteče nevarnosti ob potu.

S takimi starimi gorskimi imeni so si staroselci nehote pisali kašček svoje zgodovine iz tiste davne preteklosti, ko so nastajala zgodnja geografska imena. Saj, če jih bodo strokovnjaki zbrali, jih primerno razvrstili in osvetlili, ne samo z jezikovne strani, marveč tudi ustrezno po njihovih imenskih posebnostih, po geološki presoji tal v njih

¹ V Zeitschrift des d. u. öst. Alpenvereines, 1907, str. 1–14.

nahajališčih, po predurku glede možnosti za rudarjenje, železarjenje itd., po presoji tistega kraja najbrž še z zgodovinske in še kakih drugih strani, bo prišlo na dan marsikaj iz življenja očetov zgodnjih geografskih imen.

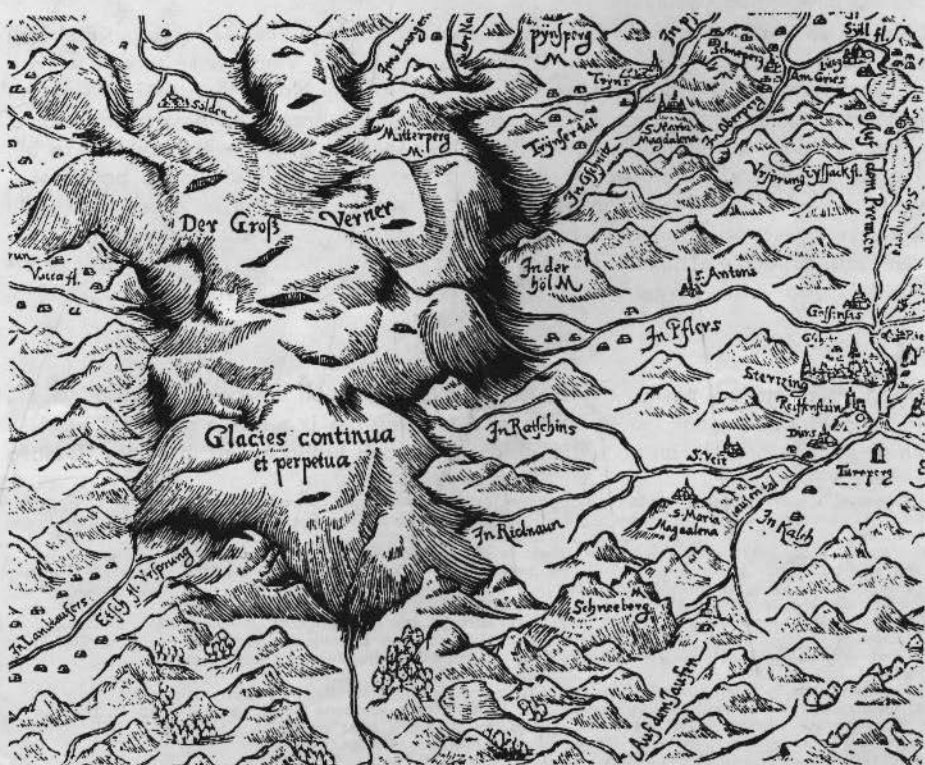
In kateremu ljudstvu bi mogli pripadati tisti očetje imen? Vemo, da so najmanj geografskih imen nam zapuščala osvajača ali celo roparska ljudstva, imena so dajale največkrat trgovska ali sploh tista ljudstva, ki so bila s svojo dejavnostjo vezana na menjavanje bivališča ali na potovanja v območju gorá in vodá.

Tako ljudstvo, v bližini Alp, so npr. bili Etruščani, pomorščaki, trgovci, kulturni ustvarjalci, visoko razviti strokovnjaki za pridobivanje in obdelovanje kovin, predvsem še zelo uspešni železarji že v stari dobi železa. Znamenja so, da jih je prav železarjenje in trgovina vabila tudi na del naše današnje slovenske domovine že v predkeltski dobi. Toda najbrž ne v gorovje Julijcev, temveč verjetno le v Posočje (nemara so od njih imena: Medana, Fojana, Kozana ipd.), na Kras po les in oglje ter po obrežju morja k solinam. Taka prihajanja Etruščanov so bila sprva najbrž bolj po gospodarski potrebi in manj iz strahu pred preganjalci.

V četrtem ali petem stoletju pred n. št., lahko da tudi prej, so se zapisali skoraj po vsej Evropi z geografskimi imeni iz osnov Tur-, Vend- in Venet- (najbrž) keltsko ljudstvo Turov in keltsko-baltsko-slovansko ljudstvo Vendov.² Geografska imena po njih so medsebojno pomešana. Potemtakem kaže, da so tudi Turi in Vendi živeli medsebojno pomešani ali vsaj v bližnji sosesčini, čeprav so bili Turi gorjansko ljudstvo in Vendi pa prebivalci ob okljukih rek, v dragah na zalivih morja ali jezer in na višajih sredi močvirij. Turi so bili napredni živinorejci, rudarji, kovinarji in železarji.

² Strokovnjaki v tujini so sprva bili mnenja, da so bili Vendi Slovani, kasnejši jezikoslovci se pisali, da je to ljudstvo bilo keltsko-baltsko-slovansko. Pred desetletji so pričeli Nemci trditi, da so bili Vendi samo keltsko-baltsko ljudstvo. Dr. Janko Grampovčan, temeljit poznavalec starih jezikov in njihove zgodovine, se je poglobil v litavski in latvijski jezik in našel nad 200 slovanskih besed v njih, toda pripominja, da je to le majhen del besedi od vseh, ki bi jih bil utegnil že najti, če bi delo nadaljeval. (Berilo in béarilo, 1958, str. 37-47).

Ledenik Gross Verner na zemljevidu iz leta 1604. Danes se imenuje Gepatsch Ferner pod vrhom Wildspitze (3784 m) v Oetzalskih Alpah nad dolino Vintschgau. Zanimiva so še imena: Am Giers, Syll Fluss (Zila), Turnperg, Kalch

Nasprotno so bili Vendi predvsem zelo razviti poljedelci in prizadevni trgovci; oboji so se torej lepo, dobro izpopolnjevali po svoji dejavnosti. Tako Turi kot Vendi niso imeli svojih držav, niti ne kraljev in ne svoje vojske. Bili so pripravljeni samo na obrambo, Turi z utrdbami v gorovju, Vendi z zavarovanji ob vodah ali močvirjih. Živel so v družbeno gospodarskih skupnostih pod vodstvom domačih veljakov.

Ime Turi, nemško Taurisken, vzhodnjaško Tauri, je dobilo ljudstvo nemara po njihovih utrdbah s stolpi;³ toda zgodovinarji jih največkrat ne navajajo po tem imenu, marveč kar po različnih imenih njihovih plemen, tako pač kot so jih zapisavali nekoč kronisti. Posebno močno so bili Turi naseljeni na Turinškem (Thüringen), potem v Alpah okrog Visokih in Nizkih Tur, nadalje v kantonu Thurgau v Švici, zelo gosto na današnjih slovenskih tleh in bolj redko v Franciji. Na Zasavje, na Goriško, na Dolenjsko in Štajersko so se Turi doseljevali v drugem in prvem stoletju pred n. št. kot begunci iz Turinškega in okolice⁴ zaradi močnih navalov Germanov.

Vendi so se v Evropi naselili nemara sprva v pasu od Vinete, mesta na koleh na blatnem obrežju Baltika, do Venete, mesta na koleh v lagunah Jadrana. Trgovci, pomorščaki in čolnarji so potem pluli po rekah, jezerih in morjih Evrope in barantali z živili, s soljo, s platnom, z železnim orodjem in orožjem, usnjem in še čim drugim z ljudstvi vse Evrope. Oni so vozili z ladjami in čolni z britanskimi otokov kositer, baker, cink, svinec in drugo čez Kanalski preliv do Rena, in po njem do Bodenskega jezera, ki se je takrat po njih imenovalo Lacus Venetus, in naprej s tovorniškimi konji čez Arlberg na Dravo ter po Savi in Donavi na vzhodno Sredozemlje. To je bila važna evropska prometna žila, po kateri je teklo življenje več tisoč let in je bila v svojih zadnjih stoletjih za Slovence posebno usodna. Vendi so ustanovili Norik, veliko, tisočletno, družbeno gospodarsko skupnost Turov in Vendov po alpskem prostoru, po velikem delu prigorij osrednje Evrope in na jugu po svetu do obrežij Jadrana. Na jugu so vstala od njih geografska imena rek, npr. Piave, Livenza,⁵ Judrio in krajev Venetia, Grado, Trst, Devin in še dosti drugih.

Norik sam si ni pisal kronike o svojem bogatem prispevanju človeštvu, poročila o njihovem gospodarstvu in slavnem noriškem jeklu so jim pisali rimski zgodovinarji, pesniki in gospodarstveniki.

Nemara so Vindi odtenek ljudstva Vendov, krvni potomci Vendov in Turov. Prebivali so v povirju in zgornjem porečju Donave in Rena. Tudi Vindi so se morali umikati pritisku Germanov v vzhodne Alpe in pa tudi v Notranji Norik, torej tudi na Koroško in Gorenjsko. Po njih imamo polno geografskih imen, enakih na Bavarskem, v Švici in na Tirolskem kot tudi pri nas. Vindi na Bavarskem in sploh severno od Alp so bili v prvih stoletjih n. št. že močno pomešani z Germani ter kolikor koliko potujčeni – v Notranjem Noriku, to je na vzhodnem Tirolskem, Koroškem in gorenjskem delu Kranjske pa so ostali nepotujčeni še v šestem stoletju n. št., ko so tja prispeli Slovenci, naši pradedje s slovenske strani, in se z njimi zlivali. Tako so nastajali v severnih delih Alp Vindo-Germani, v Notranjem Noriku pa Vindo-Slovani!

* * *

Geografska imena v naših Alpah kažejo, da so v glavnem naša dediščina po Vendih, Turih in Vindih, vendar vsa ta imena niso tudi nastala iz njihovih ust, kajti i oni so jih utegnili že podedovati od svojih prednikov iz dob bron, bakra in kamna. Gotovo

³ Primerjaj izraze za turn = stolp v indogerm. jeziki: hrv. toranj, nemško Turm, ital. torre, fr. tour itd. To besedo »turn« smo Slovenci gotovo prevzeli neposredno od staroselcev in ne posredno prek Nemcev!

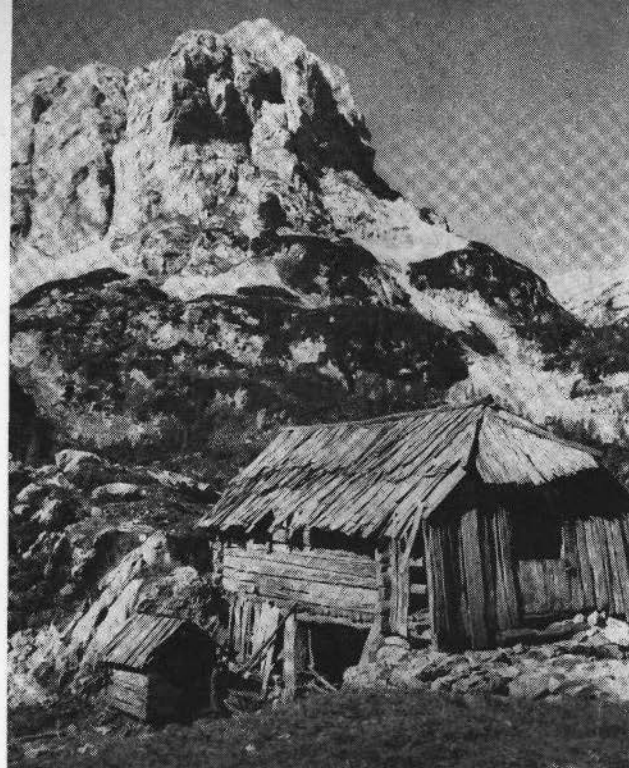
Gospa F. S. Copelandova, prvi lektor angl. jezika ljubljanske univerze, mi je nekoč omenila, da je ime ljudstva Turov lahko nastalo tudi po besedi tur = bik pragovedi. Če to drži, potem je ljudstvo Turov živelo v še zgodnejših stoletjih, na kar kažejo še nekatera druga znamenja. Tudi Valvasor trdi tako in se sklicuje na stare pisce (II. knj. str. 85–110).

⁴ Tako lahko sodimo po geografskih imenih, ki kažejo pot iz Turinškega do nas. Npr. Grasslupp na Turinškem, Grossenlupnitz na Zg. Štajerskem in Grosuplje na Dolenjskem. Več rek Saale na Turinškem in pet vodč Zala na Slovenskem. Saalfeld na Turinškem in Saalfeld na Koroškem. Podobnih primerov je dosti.

⁵ Po litvanjskih in latvijskih besednih primerih v knjigi dr. Janka Grampovčana sodim, da je: a) Livenza: latv. liet in litv. lieti = slov. liet. V letih prve svetovne vojne sem spoznal to reko in je v resnici prava livnica, to je hudournik – kako lep strokovni izraz za hudournik!

b) Reka Piave, primerjaj pri nas: Pijava Gorica, Pijavec, Pijavice.

c) Trst iz Tergeste: litv. turgus = slov. trg; latv. turgaviete = slov. trg, trgovec.

Mišelj vrh, 2350 m

Vernar v snegu

Foto Ferdo Premru

so i planšarstvo v Alpah že tudi Turi podedovali od starejših ljudstev, in mi po Turih. Pojasnilo za imeni Mišelj in Vernar je treba iskati torej v keltskih narečjih, malo je verjetno, da bi se našlo v latvijskem ali litvanjskem jeziku.

Glede imena Mišelj je rešitev kaj preprosta po naslednjem preudarku. Kaže, da so bili Kelti enobožci, čeprav zgodovinarji največkrat pišejo drugače, ker zamenjajo keltske priprošnjike, torej naše svetnike, z bogovi. Imena nekaterih naših vrhov, npr. Meja (tudi Mija ali Maja), Mohor (Magur), Mihel (Mig) ne pomenijo keltskih božanstev, temveč le priprošnjike. Tak priprošnjik je bil tudi Mihel, zaščitnik pastirjev in pašništva. Nad planino Velo polje so mu dali ime Turi in to ime je potem teklo iz roda v rod do Slovanov, tem so ga končno galsko izgoitali Turi v svoji narečni izgovarjavi. To je v narečju, katerega ostanki so se ohranili v Bohinju in še več po Koroškem, Tirolskem, Švici, a v Franciji pa je ta izreka sploh doma; Francoz izgovarja Michel = Mišel. Poleg vrha Mišelj nad planino Velo polje imamo v Julijcih še nekaj primerov vrhov po Mihelu, zaščitniku pastirjev, npr. Miščovec nad pašniki Konjščice. Prvotno se je imenoval Miševc, to je Mihêvc, kartografi pa so mu izmaličili ime.

Krščanstvo je nekatere bolj znamenite, močno ukoreninjene keltske priprošnjike celo kar prevzelo. Tako tudi Mihela, saj pastirstvo in kovaštvo sta bila v tistih časih najbolj ugledna poklica. Postal pa ni svetnik, temveč arhangel in dobil svetniški pridevek sveti, torej: sveti Mihael ali v geografskih imenih kar Šmihel. Mišelj nad Velim poljem, ki je izgovorjen francosko in še nima svetniškega pridevka, dokazuje s tem svojo več tisočletno starost. Po Slovenskem imamo nešteto Šmihelov nad nekdanjimi pašniki, prav njihov svetniški pridevek kaže, da so zapuščina že krščanske dobe. Ljudsko pravilo: »Ob Šmihelu mora živina s planin s dolino«, je veljalo že pred tisočletji staroselcem, kot velja še danes našim prebivalcem v gorah.

Keltska narečja vsebujejo dosti besed in imen iz osnove »vern-«. Pisal sem prijatelju dr. Janku Grampovčanu, praktičnemu poznavalcu keltskih narečij, za mnenje glede pomena imena Vernar. On ni planinec in pobljže mu nisem opisal razmer okrog

Vernarja. In glejte, kaj mi je odgovoril: »Vernar v gaelščini: Zemlja, kopno, tlo... smrtni strah, grob, smrt, propast. Smatram, da je to mitološki pojem!«

Vernar je torej bil pastirjem Turov z Velega polja opozorilo na nevarnost zaradi ledu ali snega, če že ne ledenika, ob njegovem severo-vzhodnem vznožju, tam pa je držala pot v Krmo. Pastirji Turov so tovorili z Velega polja sir, skuto in kože lahko v Bohinj in naprej na trg v Trst ali Oglej, lahko po ovinkih čez Pokljuko k Savi, toda najbolj donosna in najbližja jim je bila pot skozi Krmo, čez še ozko Savo pod Dovjem in prek Karavank k Dravi.

Po Dravi pa je takrat tekla znamenita evropska prometna diagonala: Ren-Alpe-Drava-Donava, tam je bilo življenje, tam je bil trg.

Kramarji in čolnarji so se morali od časa do časa odpočiti, najesti in spati; to so storili na določenih postajah. Na takih postajah pa so bile štacune in taverne;⁶ to so bile trgovine in gostišča, kjer so kramarji in živina lahko jedli in se naspali. Tam se je dalo zato najbolje zabarantati sir, skuto, kože in še marsikaj drugega.

Izrazi: barantati, kramar, štacuna, taverna, mešetar so zapuščina Vindov; še danes so deloma živi v jezikih tudi še drugje po Evropi, npr. na Bavarskem.

Z DESETIMI ŠVICARJI OD TAMARJA DO TRIGLAVA

CIRIL PRAČEK

Tiste dni je vladala v dolini huda vročina in tudi goram ni prizanesla. Vreme je že dolgo držalo, zato me je skrbelo, če bo še ostalo. In res se je med tednom sprevrglo.

Švicarji so prišli natanko, kakor so mi pisali. Nasploh sem opazil, da so zelo radi natančni. Če smo se zmenili, da bomo vstali ob štirih zjutraj, ni bilo nobenih težav s prebujanjem; če smo rekli, v sredo bomo v tej in tej koči, smo bili tam ne glede na dež.

Z Jesenic smo se potegnili ob osmih zjutraj v nedeljo z avtobusom do Rateč. Na poti proti Tamarju so jih močno zanimala planiške skakalnice, posebno nova, ki se ponaša s svetovnim rekordom. Za nedeljo je bil v načrtu prihod do koč v Tamarju. Okrog poldne smo prispeli do koč in smo imeli nato časa na pretek. Zato smo šli tudi do izvira Nadiže.

V ponedeljek je bil na spisku vzpon na Jalovec po Hornovi smeri. Skrbelo me je, kako bo šla vsa skupina tam čez, kajti toliko navez je le nekoliko nevarna.

Vstali smo ob polštirih in oskrbnik se je zelo pomujal z zajtrkom. Švicarji so nosili vso opremo s seboj, niso računali s tem, da bi lahko dobili hrano na postojankah. Imeli so zelo težke oprtnike, skoraj pretežke za plezarijo. Pozneje so ugotovili, da bi iz enega centra lahko opravili vse tiste ture z lahkimi oprtniki. V dveh urah smo dosegli vstop pod Jalovcem. Sonce je pripekalo že pod vstopom uničujoče. Kaj bo šele v steni?

Razdelili smo se po navezah. Dobil sem Marijo-Lizo Schreiber in Jürga Bruhina v navezo, oba že nekoliko navajena plezanja. Drugi so se navezali po dva in dva, bilo nas je za pet navez.

⁶ Pred sedemdesetimi leti je mojim bratom in meni pripovedoval moj ded po očetu v Jaršah ob Savi, takrat sem bil v prvi realki, kako je vozil iz pristanišča na Ljubljani v Zalogu žito in koruzo s parizarji v Trst, nazaj pa špecerijo. Štiri do šest dni je potreboval za tja in nazaj. Prenočeval je s sosedi v tavnah, je rekel in pojasnil: »To so tiste oštarije ob velikih cestah, ki imajo velik nastrešek. Pod nastreški smo pustili parizarje, konje smo postavili v hlev; v tavnah smo se najedli in spat smo šli na seno. Na straži pri parizarjih smo se ponoči menjavali.« Leta 1857 je stekla železnica od Ljubljane do Trsta; tedaj je bil konec te romantike.